

PROVEDBA OBRAZOVANJA ZA LJUDSKA PRAVA I DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO U JEDANAEST EUROPSKIH DRŽAVA

Projekt Edukacija za građane - građani za društveni razvoj i solidarnost

Europska unija

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Projekt financira Europska unija,
a sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Ovaj dokument predstavlja glavne nalaze pregleda provedbe obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u jedanaest država u Europi. Informacije su prikupljene iz postojećih studija i izvještaja, online izvora, te putem pismenog upitnika od strane relevantnih organizacija civilnog društva (OCD) koje su tokom siječnja i veljače 2016. godine bile zamoljene za procjenu provedbe oblika obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u državi u kojoj djeluju. Namjera je bila prikupiti informacije o sljedećim aspektima provedbe: pristup i obuhvat; sadržaji i zastupljenost pojedinih tema; neformalno obrazovanje; dobre prakse; demokratsko funkcioniranje škola; izazovi i problemi; te preporuke.

Nedostatan odaziv OCD u pojedinim državama, te u nekim slučajevima i manjak potpunijih informacija dostupnih na engleskom jeziku, rezultirao je neujednačenim opsegom i kvalitetom nalaza. Prikupljeno je 19 upitnika, od toga šest iz Hrvatske, pet iz Srbije, tri iz Bosne i Hercegovine, dva iz Makedonije, te po jedan upitnik iz Crne Gore, Poljske i Španjolske, dok iz Slovenije, Italije, Francuske i Ujedinjenog Kraljevstva niti jedna OCD nije poslala svoje odgovore.

» BOSNA I HERCEGOVINA

Poseban, obavezni predmet „Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava“ provodi se u 9. razredu osnovne škole u trajanju od 35 nastavnih sati, te u 3. razredu srednje škole kroz 64 nastavnih sata. Nastavni plan i program za osnovne škole kao osnovne koncepte navodi autoritet, pravdu, odgovornost i privatnost, kroz koje se obrađuju teme građanske demokratske participacije, vlasti/vlade, građanske odgovornosti, ravnopravnosti i jednakih mogućnosti, te aktivnog sudjelovanja u lokalnoj zajednici. U nastavi za srednje škole uključeni su sljedeći sadržaji: temelji ustavne demokracije, zaštita ljudskih prava, aktivno građanstvo, civilno društvo, uloga medija, međunarodni odnosi, Europska unija, te gospodarske teme.

U praktičnom dijelu predmeta pod nazivom „Projekt građanin/Ja građanin“ učenice rade na odabranom problemu iz lokalne zajednice kroz istraživanje mjera javnih politika, komunikaciju s institucijama, razvijanje rješenja, te predstavljanje akcijskih i implementacijskih planova. Konkretni rezultati ove suradnje uključuju primjere uvođenja inkluzivnog obrazovanja, izgradnju školskih igrališta, sportskih dvorana i klubova mladih, te provođenje mnogo humanitarnih i ekoloških akcija u lokalnim zajednicama.

Kao uspješni primjeri oblika neformalnog obrazovanja izdvajaju se Ljetna škola civilnih sloboda i aktivizma; program „Uči, misli i djeluj!“; priručnik o kulturi sjećanja i ulozi spomenika na prostoru Jugoslavije „Sjećanje u pokretu“, te „Nansen model za integrirano obrazovanje“. Također, Obrazovni centar za demokratiju i ljudska prava CIVITAS razvio je obrazovni model sa sadržajem, smjernicama i kriterijima provođenja demokratskih vrijednosti i principa i praksi u školama, te kroz uključivanje i suradnju škola sa roditeljima i lokalnom zajednicom.

Prikupljeni uvidi od strane OCDo problemima prilikom provedbe govore o „diskrepanciji između nastavnog plana i programa i praktične provedbe“, o „nedovoljnoj satnici“, te o „nepostojanju zajedničkog kurikuluma na državnom nivou“ i „nedostatku usaglašenog pristupa pri donošenju odluka i primjeni zakona“.

Uz potrebu povećanja satnice predmeta „Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava“, naglašava se i „uključivanje u nastavu osoba s iskustvom i primjerima iz prakse u ovom području“.

» CRNA GORA

„Građansko vaspitanje“ provodi se kao obavezni predmet u 6. i 7. razredu osnovne škole u trajanju od 36 nastavnih sati godišnje, te kao izborni predmet „Građansko obrazovanje“ u sva četiri razreda gimnazije u trajanju od 35 nastavnih sati godišnje za prva dva razreda i 70 sati za završne razrede.

Obavezne teme predviđene za osnovnoškolsko „Građansko vaspitanje“ uključuju ljudska prava, demokraciju, suživot sa razlikama, i civilno društvo i građanstvo, dok od se od izbornih tema navode rodna ravnopravnost, nenasilna komunikacija i rješavanje sukoba, empatija i aktivno slušanje, trgovina ljudima, te manjinske grupe.

Neki od sadržaji koji se obrađuju kroz gimnazijsko „Građansko obrazovanje“ dodatno razvijaju teme iz prethodnog obrazovnog nivoa, no, zastupljene su i mnoge nove teme, kao što su naprimjer, ekologija, politički sustav države, multikulturalnost i interkulturalnost, suvremeni mediji, globalizacija, održivi razvoj, Europska unija, te gospodarske teme. Također, mnogi sadržaji i oblici uključeni su u gimnazijama kao međupredmetne teme (klimatske promjene, zelena ekonomija, zaštita životne sredine, zdravstveni odgoj i obrazovanje, obrazovanje za i o ljudskim pravima, poduzetništvo), te kao izborni predmeti (medijska pismenost, ekologija, zdravi stilovi života, europske integracije, debata). Uz to, kurikulum sociologije za srednje stručne škole uključuje osnovne koncepte obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava.

Dobre prakse oblika neformalnog obrazovanja uključuju projekt „Obrazovanje za mir“ kao model cjelovitog pristupa školi, te strip o dječjim pravima kao dodatak udžbeniku za predmet „Građansko vaspitanje“ u osnovnim školama.

S obzirom na prakse demokratske školske kulture, Pedagoški centar Crne Gore provodi program „**Kreiranje demokratskog ambijenta u školama**“ namjenjen direktoricama obrazovnih institucija.

» FRANCUSKA

U osnovnim i srednjim školama provodi se predmet Etičko i građansko obrazovanje (*l'Enseignement moral et civique*) koji obuhvaća sljedeće grupe tema: senzibilnost, propisi i prava, kritičko razmišljanje, i društvena odgovornost.

» HRVATSKA

1999. godine uveden je Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo kao neobavezan, te se nesustavno provodio kroz projekte i izvannastavne aktivnosti od strane zainteresiranih nastavnica. U školskim godinama 2012/13. i 2013/14. eksperimentalno se provodio Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja u 12 škola (8 osnovnih i 4 srednje). Nakon toga, nadležno ministarstvo odustaje od kurikularnog modela te uvodi Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole.

Sadržaji Građanskog odgoja i obrazovanja provode se međupredmetno u osnovnim i srednjim školama kroz šest dimenzija: društvena, ljudsko-pravna, politička, (inter)kulturalna, gospodarska, i ekološka. U školskoj godini 2014/15. predmet Građanski odgoj

i obrazovanje eksperimentalno je proveden kao zaseban izborni predmet za 8. razrede u 30 osnovnih škola. Rezultati provedbe još uvijek nisu javno objavljeni.

Od postojećih oblika neformalnog obrazovanja provode se programi koji uključuju učenice u volonterske i aktivističke projekt; prevencija vršnjačkog nasilja i trgovanja ljudima; obrazovanje za rodnu ravnopravnost; medijacija; te programi edukacije nastavnica. Uz to, 46 OCD koje se bave neformalnim obrazovanjem i ljudskim pravima okupljene su u GOOD Inicijativu, koja se zalaže za sustavno i kvalitetno uvođenje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u odgojno-obrazovni sustav.

Kao glavne probleme na sektoralnoj razini, konzultirane OCD navode „nepostojanje sustavnog, jasnog i drugoročnog plana nadležnog ministarstva“, „nedostatak odgovarajućeg i stručnog usavršavanja nastavnica“, kao i „otpor koji državne institucije odgojno-obrazovnog sustava pokazuju prema suradnji s OCD“. S obzirom na međupredmetnu provedbu, naglašavaju „nedovoljnu kapacitiranost sustava“, „metodičku nepripremljenosti nastavnica“, te ukazuju da je „sadržaj sveden na minimum jer se obrađuje kroz druge predmete koji imaju svoj plan i program“, da su „nastavnice spremnije obrađivati neke manje kontrovezne teme (različitost, tolerancija, prava potrošača), dok su one kontroverznije teme manje zastupljene“, te da „provedba ovisi o kompetencijama, dobroj volji, i motivaciji odgojno-obrazovnih djelatnica te same škole“. Također, upozoravaju da je „prijenos znanja i suradnja stručnih suradnika iz civilnog sektora i nastavnog osoblja ključna i nužna“ i da je potrebno „uključivanje OCD u partnerstva i projekte sa školama“.

» ITALIJA

Kroskurikularni program Građanstvo i Ustav (Cittadinanza e Costituzione) provodi se u osnovnim i srednjim školama sa godišnjom satnicom od 35 sati, tekroz sljedećih pet tematskih cjelina: zaštita okoliša, prometna sigurnost, zdravlje, prehrana, i Ustav. Pojedini sadržaji programa integrirani su kroz predmetne kurikulume za povijest, geografiju i društvene i prirodne znanosti.

» MAKEDONIJA

Građansko obrazovanje (Граѓанско образование) provodi se kao obavezni predmet u 8. i 9. razredu osnovne škole (12 i 13 godina), te u 4. razredu srednje škole, dok se neki sadržaji obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo, te zdravstvenog obrazovanja i globalnog obrazovanja provode međupredmetno.

Oblici interkulturalnog obrazovanja trenutno se provode kroz izborne predmete u osnovnoj školi (11-14 godina) koji nude mogućnosti učenja jezika i kultura većine etničkih zajednica, te upoznavanja različitih religija i specifičnosti kulturalne raznolikosti. Primjeri

dobrih praksi i uključivanja oblika neformalnog obrazovanja uključuju model integriranog interkulturalnog obrazovanja „Mozaik“, model Nansen Dialog Centra Skopje, te projekt „MultiKulti“. Sveobuhvatniji i sistemski pristup provedbi interkulturalnog obrazovanja najvaljen je strateškim dokumentom i planom provedbe za period 2016-2021.

Prikupljene informacije od strane OCD ukazuju da dok Građansko obrazovanje te oblici interkulturalnog i globalnog obrazovanja sadrže neke „osnovne“ teme (ljudska prava, demokracija, EU, volontiranje, politički sustav, pravni aspekti, gospodarstvo, kulturne/etničke različitosti, zaštita okoliša, globalizacija, održivi razvoj), mnoge „specifičnije“ teme nedovoljno su ili uopće nisu zastupljene u kurikulumu (međuljudski odnosi, aktivizam, aktivno građanstvo, rodna ravnopravnost, seksualnost i reproduktivna prava, suvremeni mediji).

Kao izazove i probleme prilikom provedbe konzultirane OCD navode „političku obojenost pojedinih novih udžbeničkih sadržaja“, te „nedovoljnu educiranost i zainteresiranost nastavnica“, kao i to da „u mnogim školama predstavnička tijela učenica i roditelja funkcioniraju samo na formalnom nivou“.

» POLJSKA

Aspekti obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo provode se kroz poseban, obavezni predmet Znanje o društvu (Wiedza o społeczeństwie) u nižim (12-15 godina) i višim (15-18 godina) srednjim školama. Također, pojedini elementi u osnovnim školama integrirani su kroz predmet Povijest i društvo, te u srednjim školama kroz predmet Uvod u poduzetništvo. Uz to, predmet Znanje o društvu uključuje teme vezane uz pravni i politički sustav, demokraciju, ljudska prava, medije, i EU.

Sadržaji vezani uz obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u osnovnim školama zastupljeni su kroz module Obrazovanje za obiteljski život, Regionalno obrazovanje (kulturalno nasljeđe) i Domoljubno i građansko obrazovanje. U nižim srednjim školama sadržaji su podijeljeni u module Obrazovanje za obiteljski život, Građansko obrazovanje, i Obrazovanje za aktivno sudjelovanje u ekonomskom životu, dok su u višim srednjim školama grupirani u module o društvu, politici, zakonima, i međunarodnim odnosima.

Primjer neformalnog obrazovnog programa je „Građansko obrazovanje u školama lokalne samouprave“ koji je usmjeren na razvijanje suradnje škole i lokalne samouprave, aktivno uključivanje mladih u rad lokalne zajednice, te poticanje aktivnog građanstva.

» SLOVENIJA

Građanski, domoljubna kultura i etika (Državljska in domovinska kultura in etika) provodi se kao poseban, obavezni predmet u 7. i 8. razredu osnovne škole u trajanju od 35 sati godišnje. Nastavni plan i program za osnovnu školu predviđa sljedeće sadržajne cjeline: pojedinac, zajednica i država; politički sustav države; ljudska prava; vjera, religija i država; demokracija; financije, rad i gospodarstvo; Europska unija; i globalizacija.

Učenice u gimnazijama mogu birati sljedeće obavezne izborne predmete: Građanska kultura (Državljska kultura), Odgoj za mir, obitelj i nenasilje (Vzgoja za mir, družino in nenasilje), Zdravstveni odgoj (Zdravstvena vzgoja) i Ekologija. Sadržaji navedenih izbornih predmeta u gimnazijama uključuju sljedeće teme: ustav, politički i ekonomski sustav, društvo i država, nenasilje i kultura mira, zdravlje ljudi, i zaštita okoliša.

» SRBIJA

„Građansko vaspitanje“ obavezni je izborni predmet od 5. razreda osnovne do kraja srednje škole u trajanju od 35 sati godišnje, uz ponovni izbor svake školske godine sa Vjeronaukom kao alternativom. Program obuhvaća sljedeće teme: građanski aktivizam/inicijative, demokracija, dječja i ljudska prava, ravnopravnost, inkluzivnost, interkulturnost, rješavanje sukoba, civilno društvo, pravo na pristup informacijama, socijalno-ekonomska prava, ulazak na tržište rada, planiranje i realizacije konkretne lokalne građanske akcije.

Ostale sadržajno vezane teme djelomično i sporadično su zastupljene kroz kurikulum predmeta Ustav i prava građana, psihologija, povijest, i biologija, dok se tema ljudskih prava provodi i međupredmetno i kao dodatni program u okviru projekta „Škola bez nasilja“.

Veliki broj OCD provodi različite aktivnosti vezane uz teme obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo koje nisu zastupljene u formalnom kurikulumu, kao što su debate, radionice, filmovi, predstave, humanitarni koncert, vršnjačka predavanja, te programi neformalnog obrazovanja o Europskoj uniji.

Formalno regulirana tijela koja omogućuju sudjelovanje roditelja i učenica u donošenju odluka su Savet roditelja, Školski odbor (koji uključuje predstavnice roditelja i učenica) i Učenički parlament. Konzultirane OCD napominju da dok Školski odbor i Savet roditelja postoje i praktično djeluju u skoro svim školama, stvarno sudjelovanje Učeničkog parlamenta u velikoj mjeri ovisi o angažmanu samih učenica, ali i od političke volje uprave škole za provedbom donesenih odluka.

S obzirom na probleme prilikom provedbe, povratne informacije od strane OCD upućuju na „nedostatak političke volje i neefikasnost donositelja obrazovnih politika“,

„nedostatak obaveznih predmeta kojima bi se obuhvatile ove teme“, „ponavljanje sadržaja“, kao i na „nestandardizirane udžbenike na državnoj razini“. Uz to, napominju da „odabir, zastupljenost i način provedbe tema u velikoj mjeri ovisi o motivaciji i angažmanu pojedinih nastavnica“, te da „predviđene aktivnosti za lokalne akcije nedovoljno angažiraju i potiču učenice“.

Preporuke od strane OCD naglašavaju „uključivanje aktualnih društvenih problema i konkretnih primjera“, „upotrebu video i filmskih materijala“, i „uključivanje perspektiva i prijedloga nastavnica i učenica“.

» ŠPANJOLSKA

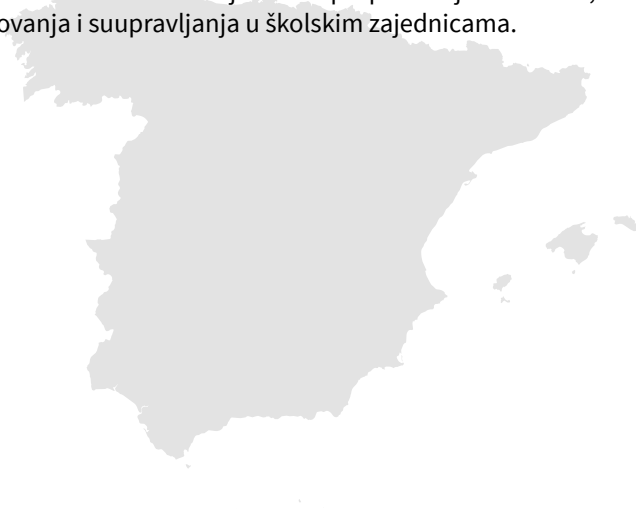
Španjolski obrazovni sistem trenutno je u tranzicijskom periodu između dva zakonska akta. Novi je predviđen za potpunu provedbu u školskoj godini 2016/2017.

Trenutno se sadržaji vezani uz oblike obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo provode u osnovnim školama (6-12 godina) djelomično kroz obavezni predmet Društvene znanosti, te kroz izborni predmet Društvene vrijednosti.

U obaveznim srednjim školama (12-16 godina) bliski sadržaji (kritičko razmišljanje, ljudska prava) također su uključeni u izborni predmet Etičke vrijednosti. Predmet Religije alternativni je izborni predmet na oba odgojno-obrazovna nivoa. U višim srednjim školama (16-18 godina) sadržaji obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo provode se kroskurikularno.

Dobre prakse neformalnog obrazovanja uključuju inicijativu „Model Europskog parlamenta“ koja simulira sjednice Europskog parlamenta za učenice viših razreda srednje škole, kao i portal „Procumun“ koji sadrži obrazovne resurse koji se odnose na demokratsku tranziciju, održivi razvoj, etiku i građanstvo.

Demokratsko funkcioniranje škola propisano je zakonom, te postoje različiti modeli sudjelovanja i suupravljanja u školskim zajednicama.

» UJEDINJENO KRALJEVSTVO – ENGLESKA

Predmet Građanstvo (Citizenship provodi se na nižim obaveznim obrazovnim razinama (5-11 godina) kao neobavezan, a na višim (11-16 godina) kao obavezan.

Program za niže obrazovne grupe uključuje sadržaje vezane uz teme međuljudskih odnosa, aktivnog građanstva, zdravlja i sigurnosti, društvenih različitosti, demokracije, i medija.

Za više obrazovne grupe program sadrži sljedeće teme: politički sustav, aktivno građanstvo, volontiranje, ljudska prava, međunarodni odnosi, te pravne i gospodarske teme.

» UJEDINJENO KRALJEVSTVO – SJEVERNA IRSKA

Oblici i sadržaji vezani uz obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo na nižim obaveznim obrazovnim razinama (5-11 godina) provode se kroz obrazovno područje Osobni razvoj i uzajamno razumijavanje (Personal Development and Mutual Understanding), a na višim (11-16 godina) kroz područje Lokalno i svjetsko građanstvo (Local and Global Citizenship) u sklopu šireg obrazovnog područja Učenje za život i rad (Learning for Life and Work).

Na nižim obrazovnim razinama uključene su teme poput međuljudskih odnosa, zdravlja i sigurnosti, propisa, prava i odgovornosti, društvenih različitosti, života u zajednici, i rješavanja sukoba.

Na višim obrazovnim razinama sadržaji su grupirani u sljedeće teme: ljudska prava i društvena odgovornost, različitost i uključivost, ravnopravnost i društvena pravda, te demokracija i aktivno sudjelovanje.

» UJEDINJENO KRALJEVSTVO – ŠKOTSKA

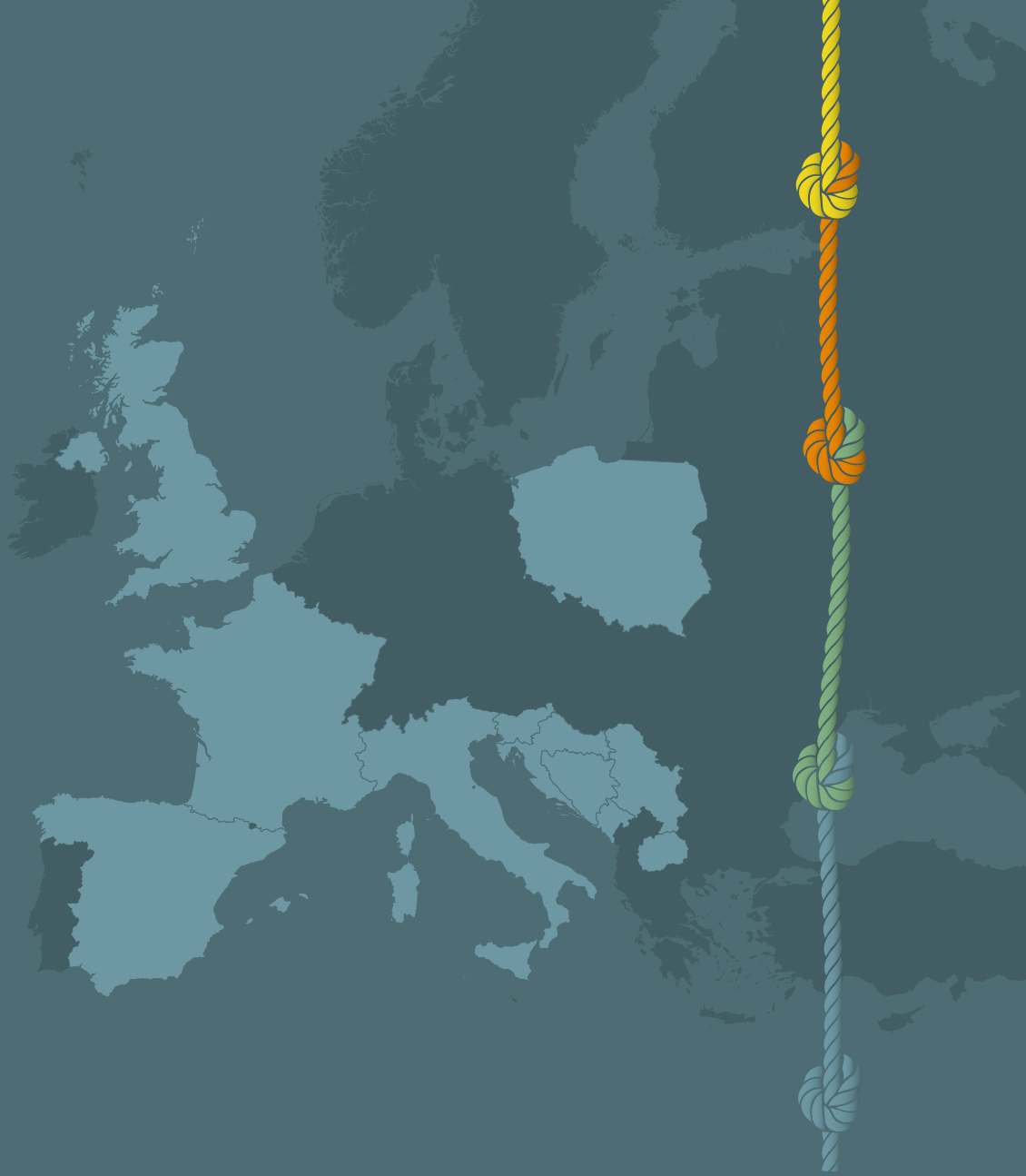
Kroskurikularno područje Globalno građanstvo (Global citizenship) provodi se na svim odgojno-obrazovnim razinama (3-18 godina) i uključuje Obrazovanje za građanstvo (Education for citizenship), Međunarodno obrazovanje (International education), i Obrazovanje za održivi razvoj (Sustainable development education).

Navedeni obrazovni oblici uključuju teme kao što su ljudska prava, mir i rješavanje sukoba, društvena ravnopravnost i poštivanje različitosti, kulturno nasljeđe, zaštita okoliša, klimatske promjene, društvena pravda, međuzavisnost, zdravlje, i biološka različitost.

» UJEDINJENO KRALJEVSTVO – WALES

Obrazovanje za održivi razvoj i globalno građanstvo (Education for Sustainable Development and Global Citizenship) kao model cjelovitog pristupa školi provodi se tokom cijelog odgojno-obrazovnog procesa (3-19 godina) kroz sljedeće teme: prirodni okoliš, potrošnja i otpad, klimatske promjene, bogatstvo i siromaštvo, identitet i kultura, izbori i odluke, te zdravlje.

Također, neki elementi uključeni su u kroskurikularno Osobno i društveno obrazovanje (Personal and Social Education) koje se provodi za učenice od 7-19 godina, i uključuje teme aktivnog građanstva, održivog razvoja, globalnog građanstva, globalizacije, međuzavisnosti, korištenja energije, klimatskih promjena, biološke raznolikosti, i globalnog siromaštva.

Projekt Edukacija za građane
- građani za društveni razvoj i solidarnost

www.kucaljudskihprava.hr/ipa-goo/

Europska unija

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Projekt financira Europska unija,
a sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske.

KUĆA LJUDSKIH PRAVA ZAGREB
Članica Human Rights House Network

BaBe!
Budi aktivna. Budi emancipirana.

CMS
CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE

Ova publikacija nastala je uz finansijsku podršku Europske unije, u okviru projekta "Edukacija za građane - građani za društveni razvoj i solidarnost", koji se provodi u sklopu programa IPA 2012 Jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva za osiguravanje djelotvorne provedbe standarda EU u ostvarenju ljudskih prava.

Za sadržaj je isključivo odgovorna Kuća ljudskih prava i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Europske unije. Stajališta izražena u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.